
ПРОГЛАС

Издание на Филологическия факултет
при Великотърновския университет “Св. св. Кирил и Методий”

кн. 1, 2008 (год. XVII), ISSN 0861-7902

АВСТРИЙСКАТА ЛИТЕРАТУРА МЕЖДУ КУЛТУРИТЕ

Iris Hipfl, Raliza Ivanova (Hrsg.): Österreichische Literatur zwischen den Kulturen. St. Ingbert: Röhrig Universitätsverlag, 2008. (= Schriftenreihe der Elias Canetti Gesellschaft, Bd. 4) 259 стр.

„Австрийската литература между културите” – под това заглавие в германското университетско издателство „Рьорих“ неотдавна бяха публикувани докладите от едноименната международна конференция, проведена през м. октомври 2006 г. във Велико Търново от Австрийската библиотека при ВТУ и Съюза на германистите в България. Топосът „(По-)Между“ играе ключова роля в сборника както в тематично, така и в структурно отношение. В своята многозначност и многопластовост той обединява в себе си разнопосочни теми, теоретични подходи и стилове на аргументация, очертавайки нови полета на естетическо търсене и научен анализ.

Дали ще става дума за гранични феномени и персонажи, за автори и техните творби на границата между различни култури, за взаимно приближаване и о- респ. при-познаване в хода на литературната и културна рецепция, за разклащането на традиционни ограничителни категории и мисловни модели, за културологично отваряне на границите между хуманитарните дисциплини, жанрово смесване и преливане в австрийската белетристика, транснационално и езиково хибридизиране в мигрантската литература, или за изразно експериментиране в съвременната австрийска лирика и драма – в широката палитра на разглежданите тук въпроси се отразява неспирната динамика на анализиранияте интеркултурни и интертекстуални процеси.

Акцентът пада върху разногласието на диалога, върху (пре-) откриването и (пре-)осмислянето на не(о)познатото, табуизираното, неканонизираното, маргинализираното, потиснатото, отхвърленото, пре-

мълчаното – черта, органично присъща на „Австрийската литература от 2000“, която Клаус Цайрингер локализира с парафраза на цитат от Музиловия роман „Човекът без качества“ като „едновременно в периферията и в самия център“, на предела между близост и далечност, между Свое и Чуждо, между слово, музика и образ. Като се концентрира главно върху творчеството на Даниел Келман (род. 1975) в качеството му на именит представител на ‘младото поколение’ австрийски романисти, професорът с впечатляваща лекота съумява да осветли най-новите тенденции в съвременната белетристика.

С многоизмерност и аналитична прецизност се отличава и изследването на Николина Бурнева „Австрийската литература в България. Нови тенденции“. Внушителният обем на систематизираните емпирични факти и аспекти от времето след промените през 1989 г. у нас е основата за диференцирания анализ на различните канали, форми и изяви на рецепционните процеси в България в контекста на обуславящите ги политически, икономически, социокултурни фактори и ментални нагласи. Приносният характер на публикацията се състои и в критичния поглед върху настоящата преводаческа ситуация у нас на фона на скъсената политическата дистанция между Австрия и България след 1989 г. и промененото възприятие на културните творби: „Предвид на обстоятелството, че значението на чуждоезиковите компетенции ще продължи да нараства, самите преводи започват да изпълняват все по-малко информативна и все повече културно-интегративна функция“ (с. 78-79).

Тази констатация вероятно би потвърдила и Ана Димова, която изследва „Колко австрийска е прозата на Димитър Динев в езиково отношение?“, като от позицията на дългогодишен преводач на немско-езична литература очертава стиловите и светогледни паралели в творчеството на родения в България, но емигрирал по политически причини през 1990 г. във Виена писател. При съпоставката с австрийския романист от началото на ХХ век Йозеф Рот същевременно се изтъква и проблематичността на традиционните стереотипи за национални квалификации.

Такова виждане е залегнало и в доклада на Ирис Хипфл „За хибридността на мигрантската литература, на примера на романа „Ангелски езици“ от Димитре Динев“. Тя прави интересни наблюдения относно развоя и спецификите на австрийската мигрантска литература: „В постколониалния, глобализиран свят, от който миграцията е неразривна

част, есенциалистките постулати за родина и идентичност изглеждат вече остарели” (с. 94). В „хибридността” – понятие, заето от представителя на т. нар. ‘постколониални изследвания’ Хоми Баба, – Хипфл съзира не само най-ярката черта, но и „креативния”, „естетически” и „социополитически потенциал” на този тип литература.

На необходимостта от нов, политически ориентиран подход към съвременната австрийска литература поставя акцента и Майа Разбойникова-Фратева в „Чуждият съсед. Проблеми на интеграцията в творчеството на Барбара Фришмут“. В личностната и в творческата биография на тази авторка срещата с Чуждото и по-конкретно с културата на исляма има ключово значение. Изтъквайки безспорните и многозначителни паралели в юридическия и политически статус на днешните нелегални мигранти на Запад и на заимстваната от римското право лиминална фигура на *homo sacer* (Дж. Агамбен), Фратева обяснява радикалната политизация на австрийската авторка със съзнанието ѝ за сериозността и остротата на разглежданите проблеми, чието пренебрегване само би довело до изостряне на тлеещите под повърхността нерешени конфликти.

Гранични фигури и феномени се обсъждат и в статията на Ралица Иванова „Естетическото зло и неговите литературни допирателни“, отличаваща се с висока познавателна стойност и стройна аргументация. В полемика с К.-Х. Борер и въз основа на творчеството на Петер Хандке и Бодо Кирххоф авторката показва, че ‘естетическото зло’ следва да се разбира в двоен смисъл – и като индикатор за завещаното от Просвещението и продължило чак до края на XIX век табуизиране на злото, и като маркер за известни различия между съвременната австрийска и германска литература. Едно от обясненията за тези различия Иванова открива в различните философски тежнения в Австрия и Германия в края на 60-те и началото на 70-те години: „Докато литераторите от ФРГ се интересуват предимно от философията на Бенямин, Адорно, Хоркхаймер и Блох, основният интерес на колегите им в Австрия е насочен към логиката и философията на езика на Витгенщайн, според която езикът не е инструмент за опознаване на света, а заслепяващ механизъм, който съзнателно трябва да бъде демонтиран” (с.139-140).

Макар и разположена в по-друг емоционален и стилъв регистър, статията за „Антипоезията. Грозотата като културна съпротива” на Хелмут Голнер най-общо влиза в същия тематичен обсег. Фокусирайки изследването си върху конкретната поезия на Ернст Яндл, той също

изтъква влиянието на Витгенщайн върху австрийската литература след 1945 г. и набляга на разрива с традиционната парадигма (на репрезентациите), издигната в естетически абсолюти от немския класически идеализъм. Но за разлика от Р. Иванова Голнер акцентира и върху конкретната историческа обусловеност на осезаемо присъстващата в следвоенната австрийска литература „естетика на грозотата“. Катастрофата Аушвиц е централната ѝ отправна точка. Именно колективната забора и мълчанието за случилото се провокират у Яндл семантично и структурно „обезобразяване“, раздробяване, унищожаване на езика (а с него – имплицитно – и на хуманистичната представа за човека).

„Предтечи на културознанието: Музил, Канети, Броч“ от Пенка Ангелова проследява живота и делото на тези централни за модерната австрийска култура и литература фигури. Връзката с предходната статия се състои в съпреживяването на националсоциализма. Разбира се, той е само един от множеството фактори, довели до „смяна на парадигмите в схващането за човека, обществото и историята“ (стр. 158). Зад постулираното от тях ново разбиране за историята „като конструктор“ (стр. 160) и за смисъла ѝ като постоянно търсене (стр. 159) ние все пак долавяме реплика респ. интуитивно предсещане на есхатологичните обещания за вечност (Heilsversprechungen) на нацистите. Примерът с дългогодишното занимание на тримата мислители с феномена на масите говори сам за себе си. А и в идеята за интеркултурност и плурализъм, зачатъците на която Ангелова открива в трудовете им, не е никак трудно да разпознаем израза на решителен интелектуален отпор срещу антихуманната и антидемократична фашистка идеология.

На културно-историческите причини за аншлуса на Австрия към нацистка Германия през 1938 г. се спира Владимир Вълкова, за да проследи ироничното подкопаване на идеята за ‘изконно австрийското’ в романа „Човекът без качества“ (1930–1943) на Роберт Музил. С друг един по-ранен роман на същия автор – „Лутанията на възпитаника Тьорлес“ (1906) – в светлината на сблъсъка между съсловни и културни стойности и норми, ни запознава Радослава Минкова. От нейното изследване на „Ролево съзнание и прекриване на границите“ обаче има какво да се желае – по-пестеливо и по-научно обосновано боравене с цитатите и психоаналитичните термини, по-добре обмислени и по-малко шаблонни заключения, по-умерено прилагане на дескриптивния метод за текстов анализ. Да спрем дотук.

Ведри нотки в богатата палитра от дискутираните в сборника теми внася съпоставителното изследване „Комизъм между културите. За южнонемско-австрийския Касперл и чешкия Кашпарек“ на театроведката Беатрикс Мюлер-Кампел. От нейния текст научаваме интересни подробности за произхода, атрибутите, облеклото и особеностите на характера на този комичен транскултурен и по свой начин лиминален персонаж.

Пикантни, но не по-малко разширяващи културния кръгозор подробности – този път от областта на оперното изкуство на XVIII век и, по-специално, около „Моцартовия либретист Лоренцо да Понте“ – ни поднася по един също толкова ведър и пластичен начин и Владимир Сабоурин. Те илюстрират впечатляващо високия праг на професионална толерантност в Австрия по времето на император Йозеф II – един социално-исторически факт, умело разгърнат от Сабоурин.

Това, че в края на сборника са поместени и три студентски разработки от Деница Ковачева, Лидия Дончева и Ива Фолина (независимо от неминуемите им, но напълно разбираеми недостатъци), също заслужава да бъде отбелязано. Зад него ясно проличава стремежът на съставителките Ирис Хипфл и Ралица Иванова да дадат форум за изява и на по-младите и по-неопитните, на онези, които за съжаление много често остават извън ‘светлините на рампата’.

В заключение остава само да пожелаем на сборника, на съставителите и на издателите му много любознателни читатели и много вдъхновени млади изследователи, които да подемат и доразвият заложените в него идеи.

Елена Павлова